

Dějiny pravěku a rané doby dějinné

- úsek lidských dějin, pro jehož studium jsou nejdůležitější **archeologické prameny**
- **prehistorie** (dějiny pravěku) – úsek dějin lidské společnosti, pro který máme pouze archeologické prameny, 99% dějin lidstva
- **protohistorie** (dějiny raně historického období, rané doby dějinné) – vedle archeologických již i první písemné prameny → v našich zemích období Keltů a doba římská, která je spojena s germánským obyvatelstvem
- **raný středověk** – doba stěhování národů a doba slovanská
- písemné prameny, např. pro období raného středověku, jsou, až na malé výjimky vyčerpány × nálezy hmotné kultury stále přibývají (např. 2. kostel Břeclav-Pohansko, výzkum Vyšehradu – centrála snad již z 10. stol., nedávné rozpoznání velkomoravského původu kostela sv. Margity z Kopčan)
- i mladší dějiny jsou na archeologické prameny významně vázány, dějiny každodennosti, měst, vsí, technických památek

Co je archeologie?

- vědecká disciplína, která se zabývá vývojem lidí a lidské společnosti od počátků až do nedávné minulosti
- specifická svou metodou, tj. jak získává prameny, které o historii vypovídají, jak je interpretuje

× paleontologie

- vědní obor, který se zabývá studiem života v předcházejících geologických obdobích (tedy i dinosaurů a trilobitů), v podstatě do počátku kvartéru
- první hominidé, vzdálení předchůdci dnešního člověka, i první kamenná industrie - olduvan - se objevují již na konci terciéru, zde se obě vědy prolínají

Specializace

- **podle času**: pleistocéní, pravěká, protohistorická, slovanská archeologie, středověká (medievální) archeologie, postmedievální, industriální, archeologie modernity
- **podle oblasti/tématu**: egyptologie, egejská archeologie, biblická archeologie
- **podle metody**: prostorová archeologie, archeozoologie, archeogeologie, ...

Archeologie stojí na pomezí věd

- ve střední Evropě je tradičně vnímána jako jedna z historických věd
- v anglosaském světě často jako součást věd přírodních (jako součást antropologie)
- pro historika je archeologie dalším zdrojem informací
- archeologie se snaží převést data do příběhu srozumitelného jiným oborům, ale i historie se musí učit číst archeologická data
- např. diskuse na X. konferenci Forum Urbes Medii Aevi – vztah archeologie a historie <http://www.archaiabrno.org> - zápisníček – FUMA X

Archeologická metoda

- dělá vědu archeologii specifickou v rámci humanitních věd
- stojí a padá s prameny, které o historii vypovídají – ochrana, záchrana, evidence
- interpretace archeologických pramenů → památky mrtvé kultury, jejich nálezové okolnosti, rekonstrukce archeologických faktů

Náhodný a záměrný výběr lokalit (*Jak poznáte, kde máte kopat?*)

- archeologové v současnosti provádějí výzkumy na místech, kde chce někdo jiný stavět nebo jinak narušovat archeologické situace
- archeologického výzkumu a dohledu je třeba všude tam, kde v minulosti člověk sídlil

- důležitá je znalost dosavadního nálezového stavu (Archeologický atlas ČR)
- nedestruktivní metody výzkumu
 1. archeolog se zvedne od stolu a jde ven
- **terénní průzkum** nadzemních relikvů
- **povrchové sběry** – artefakty na povrchu, archeologický objekt je zpravidla tmavší než okolí – po orbě
- **letecká archeologie a dálkové snímkování** při šikmém slunečním světle
- **sondáž** většinou již bezprostředně předchází archeologickému výzkumu – drobné odkryté plochy, vrtné soupravy
- **2. studium archivních materiálů**
- zejména pro středověkou archeologii, ale nejen pro ni je důležité (např. mapové listy stabilního katastru)
- dálkové snímky (Google), reliéfní terén (LIDAR)

Archeologický terénní výzkum a dokumentace (*Jak kopat, aby se nenadělaly škody?*)

- vykopávky jsou často považovány za těžiště archeologické práce
- terénní odkryv: stratigrafie, přesné souvislosti uložení nálezů, precizní dokumentace
- vždy musí probíhat pod dozorem odborníka, právo provádět archeologický výzkum mají u nás jen právnické osoby
- klíčová je precizní dokumentace

Interpretace (*Jak poznáte, co to je?*)

- archeologie se zabývá všemi aspekty společnosti, ale archeologické prameny mají omezenou vypovídací hodnotu → mrtvá kultura, obsahuje informace o živé kultuře, ale není to tato kultura sama, není spojena s konkrétními lidmi
- nacházíme a interpretujeme struktury, nedají se vyprávět, chybí bezprostřední příběh
- **etnografické paralely, experimentální archeologie, písemné prameny** (Epos o Gilgamešovi, Ilias a Odyssea, Edda, Píseň o Niebelunzích, Bible), pomoc přírodovědných dat (analýzy izotopů Sr)

Chronologie relativní a absolutní (*Jak poznáte, jak je to staré?*)

- **stratigrafie**
- **typologie**, morfologické a technologické změny a **analogie** – srovnávání, morfologicky shodné předměty jsou si blízké (odlišnost oblastí, individualita tvůrce) → typologické řady, kódy umožňující zjednodušený zápis znaků – počítačová analýza
- **Christian Jürgensen Thomsen** (1788-1865) - systém tří period surovinové (technologické) periodizační kritérium (kámen – bronz – železo), rozpoznal, že se jedná o tři periody: dobu kamennou, bronzovou a železnou
- **Jens Jacob Asmussen Worsaae** (1821-1885) - pozorování stratigrafie a logický závěr, že má vztah k chronologii, tedy, co je nahoře, je mladší

Uchovávání a konzervace památek (*To si vezmete domů?*)

- nutná spolupráce se sbírkotvornými institucemi (muzei)
- důležité laboratorní zpracování a konzervace - má zabránit degradaci materiálu a ztrátě dat

Kultura

- je jednou z centrálních kategorií společenských věd, odlišuje se podle vědeckého oboru
 - **archeologické kultura**: tradičně označuje uzavřený soubor památek určitého lidského pospolitostí v prostoru a v čase, která se souborem svých podstatných znaků odlišuje od jiných pospolitostí (kultur)
- tzv. podstatné znaky: kamenné nástroje, keramický inventář, kovový inventář: zbraně, šperky, nástroje, pohřební ritus, typ osídlení a obydlí
- pojmenování kultur: podle výzdoby keramiky, tvarů nádob, pohřebního ritu, typů sídlišť, lokality, místa předpokládaného vzniku či rozšíření, v raně historickém období podle etnické příslušnosti většinových nositelů nebo podle vládnoucí dynastie
- dnes: archeologická kultura je abstrahovaný model, nejde o reálně existující jednotku, společný symbolický systém, imaginární entity